

6-Mavzu. O'g'il bolalar shimining konstruktsiya asosini chizish

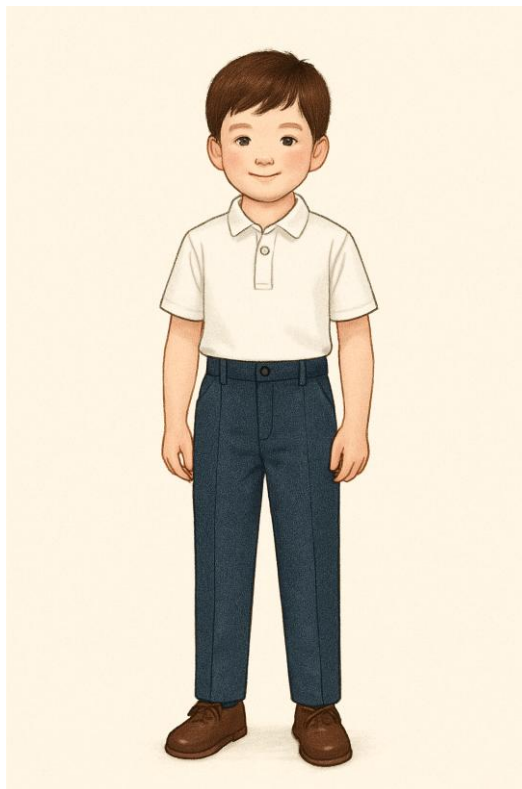
Reja:

1. O'g'il bolalar shimining konstruktsiya asosini chizish uchun kerakli o'lchovlar.
2. Baza to'rini chizish.
3. Shim old bo'lagini chizish
4. Shim orqa bo'lagini chizish

Tayanch so'zlar: shim, tizza chizig'i, shim uzunligi, pocha kengligi, o'tirish balandligi.

O'g'il bolalar kiyimining asosiy konstruktsiyasini qurish boshqa kiyimlarga o'xshash bosqichlarda amalga oshiriladi: dastlabki ma'lumotlarni olish, hisoblashlarni bajarish, chizma uchun baza to'rini chizish, buyumning asosiy detallari konstruktsiyasini chizish hamda tayyor chizma sifatini tekshirish.

O'g'il bolalar shimlari bel kiyimlari turkumiga kiradi. O'g'il bolalar shimlarining asosiy detallari va konstruktiv chiziqlari ayollar va erkaklar shimlariga o'xshashdir.

Rasm 6.1. O'g'il bolalar shimi.

Asos chizmasini chizish uchun dastlabki ma'lumotlar

Shimning asos chizmasini chizish uchun gavdaning o'lchamlari va asosiy o'lchamlarga qo'shiladigan qo'shimcha miqdorlarni bilish kerak. Quyidagi jadvalda asos chizmasini chizish uchun zarur o'lchamlar keltirilgan.

6.1-jadval

Shim chizmasini chizish uchun asosiy o'lchovlar

№	O'lchov belgisi	O'lchov nomi	O'lchov, sm
---	-----------------	--------------	-------------

1	C_b	Bel yarim aylanasi	30
2	C_s	Son yarim aylanasi	36,9
3	U_{tiz}	Tizzagacha uzunlik	45,8
4	U_{sh}	Shim uzunligi	80

Ushbu jadvaldagi oxirgi ustunda namunaviy o'lchamlar keltirilgan bo'lib, ular 134 sm bo'yi, ko'krak aylanasi 68 sm bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'g'il bola uchun mos keladi.

6.2-jadval

Asosiy qo'shimchalar

Kiyim turi	Gavdaga yopishish darajasi	Bel yarim aylanasi	Son yarim aylanasi
Shim	O'rta	1,5 – 2	2 – 3,5
	Bemalol	2,5 – 3	4 – 6

Qo'shimcha haqlar tanlanadi: $P_b = 1,0$ sm; $P_s = 3,0$ sm.

Baza to'rini chizish.

Baza to'ri – bu o'zaro perpendikulyar bo'lgan vertikal va gorizontall chiziqlar tizimidir.

Avval vertikal to'g'ri chiziq chizilib, uning ustiga T_o nuqta qo'yiladi. T_o nuqtadan pastga quyidagi kesmalar o'lchanadi:

- T_oA_1 – o'tirish balandligi chizig'i;
- T_oK_o – tizza chizig'i;
- T_oN_o – pastki qism (pocha) chizig'i.

Bu kesmalar quyidagi formulalar bo'yicha aniqlanadi:

$T_oA_1 = 0,5 C_s + 2,0$ sm (maktabgacha yoshdagi bolalar uchun);

$T_oA_1 = 0,5 C_s + 1,0$ sm (kichik va katta maktab yoshidagi bolalar uchun);

$T_oA_1 = 0,5 C_s$ (o'smirlar uchun);

$T_oK_o = U_{tiz}$;

$T_oN_o = U_{sh}$.

A_1 nuqtadan yuqoriga A_1B_1 kesmasi o'tchanadi, bu bel chizig'ining joylashuvini aniqlaydi:

$$A_1B_1 = 1/3 T_0A_1.$$

T_0 , A_1 , B_1 , K_0 , N_0 nuqtalari orqali gorizontal chiziqlar chiziladi.

Bo'ksa chizig'i bo'yicha shim old qismining kengligi B_1B_2 kesmasi orqali belgilanadi. Bu kesma B_1 nuqtadan o'ngga quyidagi formula bo'yicha o'tchanadi:

$$B_1B_2 = 0,5 (C_s + P_s) - 1,0 \dots 1,5 \text{ sm},$$

bunda:

1,0 sm –maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar uchun;

1,5 sm – katta maktab yoshidagi va o'smirlar uchun.

B_2 nuqtasidan vertikal chiziq o'tkaziladi, u:

T_0 gorizontal chizig'i bilan T_2 nuqtada,

A_1 gorizontal chizig'i bilan A_2 nuqtada kesishadi.

Shimning old qismi qadam kengligini va qadam chizig'ining yo'nalishini aniqlash

$$B_2B_3 = 0,1 S_b + 0,5 \text{ sm}.$$

Shim bukilish chizig'i B_1B_3 kesmasining o'rtasida joylashgan:

$$B_1B = BB_3 = 0,5 B_1B_3.$$

B nuqta orqali vertikal chiziq o'tkaziladi, u asosiy gorizontal chiziqlar bilan kesishganda T , A , K , N nuqtalari hosil bo'ladi.

Shim pochasi kengligini aniqlash

Shimning pocha kengligi mijozning istagiga yoki modaga bog'liq ravishda belgilanadi. Erkaklar shimlari singari, old qismi orqa qismiga qaraganda 4,0 sm torroq bo'ladi:

$$N_1N_2 = K_{\text{pocha}} - 2,0 \text{ sm}.$$

Shim old qismining pastki kengligi quyidagicha hisoblanadi:

$$NN_1 = NN_2 = 0,5 N_1N_2.$$

Shimning old qismi tizza chizig'idagi kenglik model bo'yicha belgilanadi yoki quyidagi usuldan foydalaniladi:

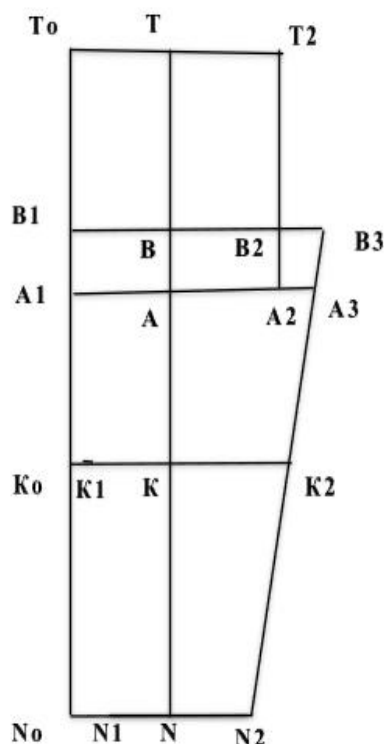
N_1 va B_1 nuqtalar to'g'ri chiziq bilan tutashtiriladi.

Ushbu chiziq K gorizontal chizig'i bilan kesishgan joyda K_{01} nuqtasi hosil bo'ladi.

K_{01} nuqtadan o'ngga 1,0...1,5 sm kesma o'lchanib, K_1 nuqta aniqlanadi (shim qancha tor bo'lsa, bu kesma shuncha uzun bo'ladi).

$$K K_2 = K K_1.$$

B_3 va K_2 nuqtalar tutashtiriladi, hosil bo'lgan chiziq bilan A gorizontaal chizig'ining kesishgan joyi A_3 nuqtasi bo'lib, bu shimning old qismi qadam chizig'ining eng yuqori nuqtasi hisoblanadi.

Rasm 6.2. O'g'il bolalar shimi konstruksiyasining baza to'rini chizish

Shimning old bo'lagini chizish

Old bo'lak o'rta chizig'ining yuqori nuqtasini aniqlash.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun (qorni oldinga chiqib turgan figuralarda) old tomondagi o'rta chiziqning yuqori nuqtasi T_2T_3 kesma bilan aniqlanadi. Bu kesma T_2 nuqtadan yuqoriga vertikal bo'ylab o'lchanadi:

$$T_2T_3 = 0,5 \text{ sm.}$$

Boshqa yosh guruhlarida esa bu nuqta T_2T_{21} kesma bilan aniqlanadi, bu kesma T_2 nuqtadan chapga gorizontaal bo'ylab o'lchanadi:

$$T_2T_{21} = 0,5 \text{ sm.}$$

O'rta chiziqni chizish uchun yordamchi 1 nuqta topiladi. Buning uchun A_2 nuqtadan $B_2A_2A_3$ burchagining bissektrisasi bo'ylab quyidagi kesma o'lchanadi:

$$A_{21} = 0,4 A_2B_2.$$

Old tomonning o'rta chizig'i T_{21} , B_2 , 1, A_3 nuqtalari orqali o'tkaziladi.

Bel chizig'i kengligini aniqlash. Old tomonning bel qismidagi kenglik quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$T_{21}T_4 (T_3T_4) = 0,5 (C_b + P_b) + v + s,$$

bu yerda:

v –burma yoki taxlama o'lchami (2,0...2,5 sm);

s – buklama chuqurligi (3,0...5,0 sm).

T_3 nuqta chizmada ko'rsatilmagan.

O'g'il bolalar shimlarida odatda Burma va buklama birgalikda ishlatilmaydi, faqat bittasi qo'llanadi. Ko'pincha ikkita kichik buklama ishlatiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar kiyimlarida bel qismida Burma umuman qo'llanilmaydi.

$T_{21}T_4$ kesmasi T_0 nuqtasidan o'tkazilgan gorizantal bo'ylab o'lchanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar kiyimida T_4 nuqtasi T_0 dan o'tkazilgan gorizantal chiziq va T_3T_4 kesmasining kesishish nuqtasida joylashadi. Bunda T_4 yon tomondagi chiziqning yuqori nuqtasi hisoblanadi.

Boshqa yosh guruhleri uchun yon tomondagi yuqori nuqta T_{41} deb belgilanadi, u quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$T_4T_{41} = 0,5...0,7 \text{ sm } (T_4 \text{ nuqtadan yuqoriga vertikal bo'ylab o'lchanadi}).$$

Bel chizig'ini shakllantirish.

T_{41} (T_4) va T_{21} (T_3) nuqtalari silliq egri chiziq bilan tutashtiriladi – bu old tomonning bel chizig'i hisoblanadi.

Burma odatda o'ta chiziq bo'ylab joylashtiriladi va uning ikkala tomoniga $v/2$ masofada ajratiladi (chizmada ko'rsatilmagan).

Burmaning uzunligi 5,0...7,5 sm bo'ladi (modelga bog'liq).

Buklama chuqurligi odatda o'rta chiziqning chap tomoniga o'lchanadi. Agar ikkita buklama ishlatilsa:

birinchi buklama chuqurligi 0,6s,

ikkinchi buklama chuqurligi 0,4s,

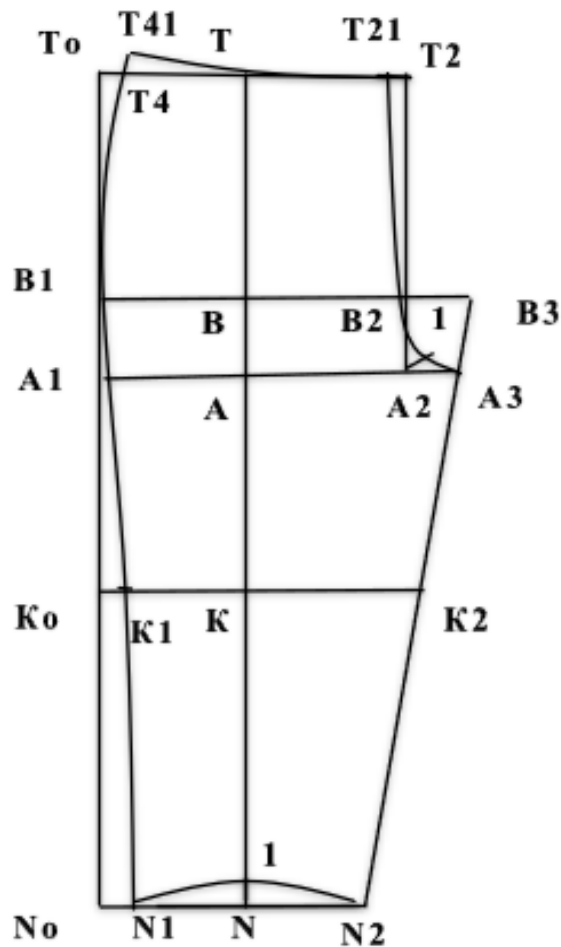
buklamalar orasidagi masofa 4,0...6,0 sm bo'ladi.

Yon va odim chiziqlarni shakllantirish

Yon chiziq T_{41} (T_4), B_1 , K_1 nuqtalar silliq egri chiziq bilan tutashtiriladi va H_1 nuqtagacha to'g'ri chiziq o'tkazish orqali hosil qilinadi.

Old chiziq A_3 , K_2 nuqtalarini silliq egri chiziq bilan tutashtirib, H_2 nuqttagacha to'g'ri chiziq o'tkazish orqali hosil qilinadi.

Pocha chizig'i N_1 va N_2 nuqtalari orqali o'tadi.

Rasm 6.3. O'g'il bolalar shimining old bo'lagi chizmasini chizish

Shim orqa bo'lagini chizish

Shimning pocha qismidagi kenglik (N_3N_4):

$$NN_3 = NN_4 = 0,5(K_{\text{pocha}} + 2,0 \text{ sm}).$$

Tizza chizig'i bo'ylab kenglikni aniqlash:

$K_1K_3 = K_2K_4 = 2,0 \dots 2,5 \text{ sm}$ (K_1 nuqtadan chapga va K_2 nuqtadan o'ngga o'lchanadi).

B_4 nuqtaning joylashuvini aniqlash:

B nuqtadan chapga gorizontall chiziq bo'ylab quyidagicha o'lchanadi:

$$BB_4 = 0,5 (B_4B_5 + B_5B_6).$$

Bundan so'ng B_4 nuqtadan o'ngga B_4B_5 kesmani o'lchab B_5 nuqta topiladi.

Orqa qismning son chizig'i bo'ylab kengligi (B_4B_5):

$B_4B_5 = 0,5(C_s + P_s) + 1,0 \text{ sm}$ –maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar uchun.

$B_4B_5 = 0,5(C_s + P_s) + 1,5 \text{ sm}$ – katta maktab yoshidagi va o‘smir bolalar uchun.

Bundan so‘ng B_5 nuqtadan o‘ngga B_5B_6 kesma o‘lchanib, B_6 nuqta topiladi.

Orqa qismning qadam chizig‘i bo‘ylab kengligi (B_5B_6):

$$B_5B_6 = 0,2C_b + 1,5 \text{ sm.}$$

Orqa bo‘lakning o‘rta chizig‘ini aniqlash

$T_{21}T_5$ (T_3T_5) kesmasi T_{21} (T_3) nuqtadan chapga gorizontall bo‘ylab o‘lchanadi:

$T_3T_5 = 2,0 \text{ sm}$ –maktabgacha yoshdagi bolalar uchun.

$T_{21}T_5 = 3,0 \text{ sm}$ – kichik va katta maktab yoshidagi bolalar uchun.

$T_{21}T_5 = 4,0 \text{ sm}$ – o‘smirlar uchun (ko‘krak aylanasi 84-92 sm o‘lchamida).

$T_{21}T_5 = 5,0 \text{ sm}$ – o‘smirlar uchun (ko‘krak aylanasi 96-104 sm o‘lchamida).

T_5 va B_5 nuqtalaridan to‘g‘ri chiziq o‘tkaziladi. Ushbu chiziq A_1 nuqtadan o‘tkazilgan gorizontall chiziq bilan kesishgan nuqta A_4 nuqta bo‘ladi. A_4 nuqta A_2 nuqtaning o‘ngida yoki chapida joylashishi mumkin.

Bel chizig‘ining kengligi (T_5T_6):

$$T_5T_6 = 0,5(C_{bel} + P_{bel}) + v_1,$$

bu yerda v_1 – burma chuqurligi (1,5...2,5 sm).

Bu kesma T_6 nuqtadan o‘tkazilgan gorizontall chiziq bo‘ylab chapga o‘lchanadi.

Yon chiziqni shakllantirish:

T_6 , B_4 , K_3 nuqtalar egri chiziq yordamida tutashtirilib, N_3 nuqtasigacha to‘g‘ri chiziq o‘tkaziladi.

Yon chiziqlarni tenglashtirish:

K_3 nuqtadan $K_1B_1T_{41}$ uzunligiga teng masofani o‘lchab, T_{61} nuqta topiladi.

Orqa qismning bel chizig‘ini shakllantirish

T_7 nuqta quyidagicha aniqlanadi:

K nuqtadan T_{61} radiusida yoy chizilib, B_5T_5 chizig‘ining davomida kesishgan nuqta T_7 bo‘ladi.

T_{61} va T_7 nuqtalari tutashtirilib, orqa bel chizig‘i hosil qilinadi.

Bel burmasi (vitachka) $T_{61}T_7$ kesmasining markazida joylashadi:

Uzunligi: 6,0...7,5 sm.

Qadam chizig'ini shakllantirish

K_4 va B_6 nuqtalar tutashtiriladi va ushbu chiziq bo'ylab K_4A_5 kesmasi o'lchanadi:

$$K_4A_5 = K_2A_3 - 0,5 \text{ sm.}$$

A_5 – qadam chizig'ining yuqori nuqtasi.

A_5 va K_4 nuqtalari egri chiziq bilan tutashtirilib, keyin N_4 nuqtagacha to'g'ri chiziq o'tkaziladi.

O'rta chiziqni shakllantirish

Yordamchi 2 nuqta topiladi:

$$A_{42} = 1,5...2,5 \text{ sm.}$$

Bu kesma $B_5A_4A_5$ burchagining bissektrisasi bo'ylab o'lchanadi.

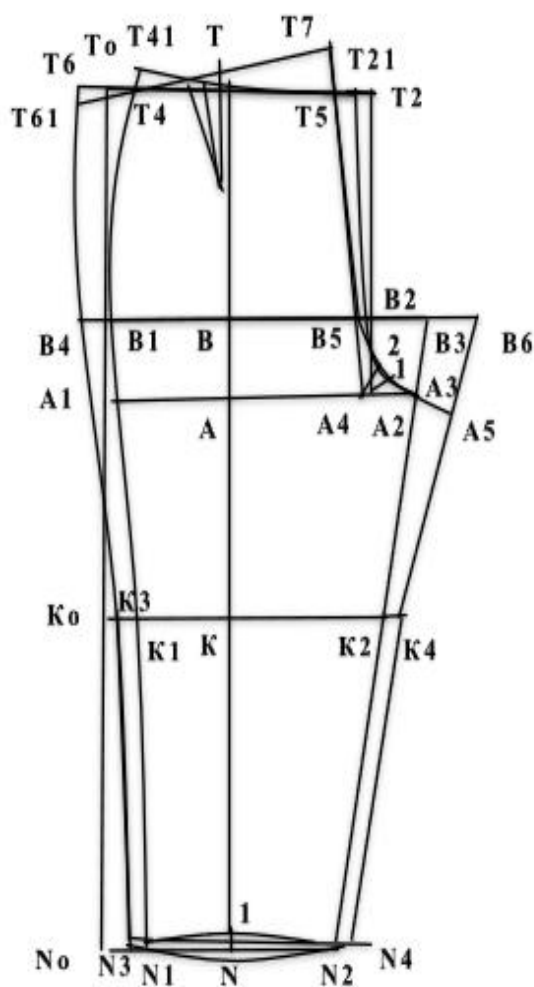
O'rta chiziq quyidagicha shakllantiriladi:

A_5 , 2 va B_5 nuqtalari egri chiziq bilan tutashtiriladi, keyin T_7 nuqtagacha to'g'ri chiziq o'tkaziladi.

Shimning pastki chizig'i (N_3N_4):

N_3 va N_4 nuqtalar orqali o'tadi.

Rasm 6.4. O'g'il bolalar shimining old va ort bo'lagi chizmalarini chizish

Chizmaning sifatini tekshirish

Shim konstruksiyasining chizmasi chizib bo'lingandan so'ng quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

Old va orqa qismlarning o'lchamlari tekshiriladi – bel, son, tizza, pastki chiziqlari hamda shim uzunligi o'lchanadi va berilgan qiymatlar bilan solishtiriladi.

O'tirish balandligi chizig'ining hisob-kitobi to'g'ri bajarilganligi tekshiriladi.

Old va orqa qismlarning yon va qadam chiziqlari bir-biriga mos kelishiga ishonch hosil qilinadi.

Old va orqa qismlar bel va pastki chiziq bo'ylab, odim chiziqlari esa o'tirish balandligi va pastki chiziq darajasida bir-biriga mos kelishi tekshiriladi.

Ikki old qism bel chizig'ida va odim chizig'ida mos kelishi tekshiriladi.

Ikki orqa qism bel chizig'ida va odim chizig'ida mos kelishi tekshiriladi.

Burmalar va taxlamalar yopilgan holatda bel chizig'ining shakllantirilganligi tekshiriladi.

Namuna sifatida 134 sm bo'lyli, ko'krak aylanasi 68 sm bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'g'il bola uchun shim asosining chizma hisob-kitobi 6.3-jadvalda keltirilgan.

6.3-jadval

O'g'il bolalar shimining konstruksiyasini chizish uchun texnologik xarita

№	Chizmadagi belgi	Kesim yo'nali shi	Hisoblash formulasi va hisoblar	Konstruktiv bo'lak qiymati, sm
To'ring o'lchovlari				
1	T_0N_0	Pastga	$T_0N_0 = U_{sh}$	80,0
2	T_0A_1	Pastga	$T_0A_1 = 0,5C_s + 1,0 = 0,5 \times 36,9 + 1,0 = 18,5 + 1,0$	19,5
3	A_1B_1	Yuqoriga	$A_1B_1 = 1/3 T_0A_1 = 1/3 \times 19,5$	6,5
4	T_0K_0	Pastga	$T_0K_0 = U_{tiz}$	45,8
5	B_1B_2	O'ngga	$B_1B_2 = 0,5(C_s + P_s) - 1,0 = 0,5(36,9 + 3,0) - 1,0 = 0,5 \times 39,9 - 1,0 = 20,0 - 1,0$	19
6	B_2B_3	O'ngga	$B_2B_3 = 0,1C_s + 0,5 = 0,1 \times 36,9 + 0,5 = 3,7 + 0,5$	4,2
7	B_1B	O'ngga	$B_1B = 0,5B_1B_3 = 0,5 \times 23,2$	11,6
8	$NN_1 = NN_2$	O'ngga va chapga	$NN_1 = NN_2 = 0,5N_1N_2 = 0,5(K_{pocha} - 2,0) = 0,5(16,0 - 2,0) = 0,5 \times 14,0$	7,0
9	K_0K_1	O'ngga	$K_0K_1 = 1,0 \dots 1,5$	1,0
10	KK_2	O'ngga	$KK_2 = KK_1$	
Shim old bo'lagini chizish				
11	T_2T_{21}	Chapga	$T_2T_{21} = 0,5$	0,5
12	A_21	$B_2A_2A_3$ bissektrisa burchagi	$A_21 = 0,4A_2B_2 = 0,4 \times 6,5$	2,6

		bo'yicha o'ngga va yuqoriga		
13	$T_{21}T_4$	Chapga	$T_{21}T_4 = 0,5(Cb + Pb) + c$ $= 0,5(30,0 + 1,0) + 3,0$	18,5
14	T_4T_{41}	Yuqoriga	$T_4T_{41} = 0,5 \dots 0,7$	0,5
Shim ort bo'lagini chizish				
15	$NN_3 = NN_4$	O'ngga va chapga	$NN_3 = NN_4 = 0,5(K_{\text{pocha}} + 2,0) = 0,5(16,0 + 2,0) =$ $0,5 \times 18,0$	9,0
16	$K_1K_3 = K_2K_4$	O'ngga va chapga	$K_1K_3 = K_2K_4 = 2,0 \dots 2,5$	2,0
17	B_4B_5	-	$B_4B_5 = 0,5(C\bar{6} + Ps) + 1,0$ $= 0,5(36,9 + 3,0) + 1,0 =$ $0,5 \times 39,9 + 1,0$	21,0
18	B_5B_6	-	$B_5B_6 = 0,2Cs + 1,5 = 0,2$ $\times 36,9 + 1,5$	8,9
19	BB_4	Chapga	$BB_4 = 0,5 (B_4B_5 + B_5B_6)$ $= 0,5(21,0 + 8,9) = 0,5 \times$ $29,9$	15,0
20	B_4B_5	O'ngga	B_4B_5	21,0
21	B_5B_6	O'ngga	B_5B_6	8,9
22	$T_{21}T_5$	Chapga	$T_{21}T_5 = 3,0$	3,0
23	T_5T_6	Chapga	$T_5T_6 = 0,5(Cb + Pb) + v_1$ $= 0,5(30,0 + 1,0) + 2,0$	17,5
24	K_4A_5	K_4B_6 bo'yicha yuqoriga	$K_4A_5 = K_2A_3 - 0,5 = 26,4$ $- 0,5$	25,9
25	A_{42}	$B_5A_4A_5$ bissektrisa burchagi bo'yicha yuqoriga va o'ngga	$A_{42} = 2,5$	2,5
26	Kesma K2A3 chizmada o'lchanadi.			

Nazorat uchun savollar

1. Shim konstruksiyasi chizmasini chizish qanday bosqichlardan iborat?
2. Shim konstruksiyasining chizmasini chizish uchun qanday dastlabki ma'lumotlar kerak?
3. Baza to'rining asosiy gorizontal chiziqlari qanday ataladi?
4. Old qismining son, o'tirish balandligi, tizza va pastki chiziqlari bo'yicha kengligi qanday hisoblanadi?
5. Old qismning o'rta chizig'i va bel chizig'i qanday hisoblanadi?
6. Old qismning o'rta chizig'i, bel chizig'i, yon va qadam chiziqlari qanday shakllantiriladi?
7. Orqa qismining son, o'tirish balandligi, tizza va pastki chiziqlari bo'yicha kengligi qanday hisoblanadi?
8. Orqa qismning o'rta chizig'i, bel chizig'i, yon va qadam chiziqlari qanday shakllantiriladi?